

Furlanský zeměpis

Hranice. Furlansko (fur. *Friûl* neboli *Furlanie*, sln. *Furlansko*, něm. *Friaul*, ita. *Friuli*, frc. *Frioul*) je historické území, jehož hranice jsou přírodní. Na jihu je tvoří Jadranské moře, na severu rozvodí řek Dunaje a Tilmenta (fur. *Tiliment*, *Taiament*, ita. *Tagliamento*). Na západě pak patří pod Benátsko údolí Piavy, (Plodn - fur. *Sapade*, ita. *Sappada* - je však furlanský) a údolí řeky Mescio až po ves Frate (ita. *Fratta*); odtud tvoří hranici řeka Livence (ita. *Livenza*). Na východě je hranice méně jasná. Ve vsi Tablja (fur. *Pontebe*, něm. *Pontafel*, ita. *Pontebba*) začíná území Korutan, Soča je furlanská a kraňská až po Gorici. Odtud tvoří hranici Kras a řeka Timav (fur. *Timau*, ita. *Timavo*). Okolo se nachází Kras, Kraňsko, Korutany, Comegl (ita. *Comelico*), Cadore, Trevízsko a Benátsko.

Vodstvo. *Aghe "voda"* je jiné furlanské jméno pro Tilment. Do něj se vlévá Béla (fur.=něm. *Fele*), Bût (ita. *But*) a Dean (ita. *Degano*). Do Soči se vlévá Nadiža (fur. *Nadison*, ita. *Natisone*), Ter (fur. *Tor*, ita. *Torre*) a Idrija (fur. *Judri*, ita. *Iudrio*). Na východ od Tilmentu teče Stele (ita. *Stella*), která se rodí z nížinného pramene; naopak na západě se Midune (ita. *Meduna*) a Celine (ita. *Cellina*) ztrácejí ve štěrkovém poli.

Pohoří. Furlanské Alpy se dělí na dvě pohoří: Karnské (fur. *Alps Cjargnelis*, něm. *Karnische Alpe*, ita. *Alpi Carniche*) a Julské (sln. *Julijske Alpe*, fur. *Alps Juliis*, něm. *Julische Alpen*, ita. *Alpi Giulie*). Nejznámější hory jsou: Matajúr (fur. *Mataiûr*, ita. *Mataiur*, 1600 m.), Kanin (fur. *Cjanin*, *Mont Cjanine*, ita. *Monte Canin*, 2500 m.), Mangart (2600 m.), Špík nad Polícami (fur. *Jôf di Montâs*, ita. *Jof di Montasio*, 2700 m.), Colians (ita. *Coglians*, 2800 m.), Peralbe (ita. *Monte Peralba*, 2700 m.), Cjaval (ita. *Monte Cavallo*, 2200 m.). Jako všude na úpatí Alp jsou Prealpy a pod nimi pásmo vrchovin; tam, kde vtéká Tilment do nížiny, je pásmo morén.

Nížina. Je dobré vědět, že nížina se dělí na dvě části: Horní (fur. *Alte*, ita. *Alta*) a Dolní (fur. *Basse*, ita. *Bassa*). Terén Horní nížiny je plný štěrku, obvykle pokrytým vrstvičkou zeminy s mnohým kamením (tomu se říká *magrêt*), někdy je však štěrk holý (tomu se říká *grave*). Toto je velmi důležitý fakt, neboť z tohoto důvodu na povrchu netečou žádné řeky, ale je třeba je hledat pod zemí. Netřeba zmiňovat, že je to kraj již odedávna chudý. Blíže moři je terén jílovitý, stává se nepropustným pro vodu a ta náhle vytéká na povrch a tvoří se tak pásmo nížinných pramenů. Zde začíná Dolní nížina. Ještě před otevřeným mořem je kraj mělčin uzavřený souvislou řadou ostrovů, jakoby hrází: to je laguna.

Kraje. Karnie (fur. *Cjargne*, ita. *Carnia*) zabere největší část hor. Tvoří ji horní povodí Tilmentu až po soutok Bély. V jejím středu se nachází město Tumieç (ita. *Tolmezzo*, něm. *Schönfeld*). Na východě od Karnie jsou ještě: Cjanâl dal Fier (ita. *Canale del Ferro*, něm. *Kanalthal*) s vesnicí Možnica (fur. Mueč, ita. *Moggio Udinese*), Rezia (sln. *Rezija*, fur. *Resie*, ita. *Resia*) a horní povodí Teru, které přechází v nížinu u Tarcintu (ita. *Tarcento*, sln. *Čenta*); dále horní povodí Nadiže s vesnicemi Špéter (ita. *San Pietro al Natisone*, fur. *San Pieri dai Sclavons*) a Podutána (ita. *San Leonardo*, fur. *San Lenart*).

V nížině jsou tři velké oblasti. Jedna z nich je **Furlansko za Kamenem** (fur. *Friûl di là dal Clap*, ita. *Friuli Goriziano* neboli *Friuli Orientale*), což znamená, že tato oblast byla pod Rakouskem až do první světové války. Zde se nachází město Gorice (sln. *Gorica*, fur. *Gurize*, ita. *Gorizia*, něm. *Görz*, lat. *Goritia*) a poblíž něj pevnost Gradiška (sln. *Gradišče ob Soči*, fur. *Gardiscje* neboli *Gradiscje Imperiâl*, ita. *Gradisca d'Isonzo*), známé z války v 17. století. Blízko moře je Territorio (fur. *Bisiacarie*) s přístavem Tržič (ita. *Monfalcone*, fur. *Monfalcon*), naproti je ostrov a stejnojmenné město Grado (sln. *Gradež*, fur. *Grau*). Nad Goricí jsou kopcovitá Brda (fur. *Cuei*, ita. *Collio*).

Furlansko před Kamenem (fur. *Friûl di ca dal Clap*) rovná se **Střední Furlansko** (fur. *Friûl di Mieç*, ita. *Friuli Centrale*) a rozprostírá se až k Tilmentu (nazývá se také *před Vodou* - fur. *Friûl di ca da l'Aghe*). Od úpatí hor, tam, kde končí údolí řek, je mnoho vesnic a měst: San Denêl (ita. *San Daniele del Friuli*), Buie (ita. *Buia*), Vençon (ita. *Venzone*, sln. *Pušja Vas*), Glemone (ita. *Gemona del Friuli*, sln. *Gumin*), Tarcint a Čedad (fur. *Cividât*, ita. *Cividale del Friuli*, lat. *Forum Iulii* neboli *Civitas Austriae*, sln.nář. *Staro Mesto*). Přesně uprostřed je Udine (fur. *Udin*, sln. *Viden*). Území nížinných pramenů pokračuje podél silnice Stradalte, spojující Codroip (ita. *Codroipo*) s pevností Palme (ita. *Palmanova*). Pod tímto územím je Dolní nížina s městy Sarvignan (ita. *Cervignano del Friuli*) a Tisane (ita. *Latisana*). Pár kilometrů od moře leží Akvileja (fur. *Aquilee*, ita. *Aquileia*, sln. *Oglej*), na pobřeží při ústí Tilmentu Lignan (ita. *Lignano*).

Furlansko za Vodou (fur. *Friûl di là da l'Aghe*, ita. *Friuli Occidentale*) má své centrum v Pordenone (fur. *Pordenon*, lat. *Portus Naonis*). V Horní nížině jsou Monreâl, Manià a Spilimberc (ita. *Montereale Valcellina*, *Maniago*, *Spilimbergo*). V Davianu (ita. *Aviano*) je americká vojenská základna. Před Codroipem je Cjasarsa (ita. *Casarsa della Delizia*), směrem k moři je San Vît a naproti Lignanu Bibion (ita. *San Vito al Tagliamento*, *Bibione*). Na západě ve vnitrozemí je vesnice

Concuardia, město Puart a nad řekou Livence město *Sacîl* (ita. *Concordia Sagittaria, Portogruaro, Sacile*).

Etnika. Prakticky od středověku žili na celém území *Furlanové*. Popravdě řečeno jsou tu ale místa, kde žila i jiná etnika. V Karnii jsou tři *německé* obce: Plodn (neboli *Bladen*, ita. *Sappada*, fur. *Sapade*), Zahre (ita.=fur. *Sauris*) a Tischlbong (neboli *Tischlwang*, ita.=fur. *Timau*). Jsou to středověké kolonie horníků pocházejících z Korutan. *Slovinci* se usídlili v Alpách a Julských Prealpách od Gorice po Trbiž (něm. *Tarvis*, fur. *Tarvîs*, ita. *Tarvisio*) a v některých krajích Dolní nížiny na východ od Soči. *Italové* žili odedávna v Territoriu, Gradu a v Maranu. Pordenone je italský alespoň od 18. století. *Židé* žili ve městech a krajích, které patřily "spřáteleným" panským rodům, jímž byl například rod Savorgnan. Od dob rakouského císaře Josefa II. se jejich pozice zlepšila ve Furlansku za Kamenem, kde velký význam měla jejich komunita v Gorici. *Rómové* kočovali podle kalendáře jarmarků a trhů. Po připojení k Itálii se etnické hranice velmi změnily a nadále se mění.

[Přeložili Alexandra Mallyová a Giorgio Cadorini.]